

O levici in desnici

Miha Brejc

Politična teorija razmejuje med politično levico in desnico, v praksi pa ta delitev ni več tako jasna. V tradicionalnih demokratičnih državah ljudje ločijo med tema političnima poloma, v postsocialističnih demokratičnih državah pa je že težje razpoznati, kaj je v resnici levo in kaj desno. Za tradicionalno desno politično smer je značilno spoštovanje prava (law and order), človekovih pravic in svoboščin, poudarjanje delavnosti, sposobnosti in konkurence, ob tem pa se hkrati poudarja solidarnost. Politična levica pa se giblje v nejasnem polju enakosti, socialne pravičnosti in daje prednost delitvi pred ustvarjanjem. Medtem ko desna politična opcija poudarja, da ni mogoče trošiti nečesa, kar še ni ustvarjeno, so za socialiste značilni anticipirana poraba, poudarjanje pravic pred dolžnostmi in predvsem veliko obljub o boljši prihodnosti.

Veliko je prisposodob o tem, kaj je levica in desnica. Nekateri se navdušujejo za krilatice, ki govorijo o tem, da je na desni denarnica, na levi pa srce, drugim pa je bolj všeč realnost, ko pravijo, da rjuha ni nikdar dovolj dolga; če si pokriješ telo in noge, ostane glava zunaj, če pa si pokriješ zgornji del telesa, te zebe v noge. Levičarske ideje poudarjajo ideologijo svobode in enakosti in bolj ali manj temeljijo na marksizmu, zazrte so v nerealne podobe prihodnosti in ljudem obljublajo nebesa na zemlji. Levičarstvo se zrcali v ideji socializma in za njih je demokracija široko polje svobode, ki mu je komaj mogoče določiti meje. Zato je socializem na verbalni ravni privlačen, ni pa uresničljiv. Pred 40 leti je bilo na svetu 25 socialističnih držav, danes pa so le še tri ali štiri, pa še za te bi težko trdili, da dejansko temeljijo na postulatih socializma.

Tudi za politično desnico je v ospredju svoboda, vendar ne v abstraktnem in neomejenem smislu. Svoboda je odgovornost; čim več svobode ima človek, tem večja je njegova odgovornost. Svoboda na trgu torej ni neomejena, svobodno ravnanje ne pomeni anarhije, ampak odgovorno, skrbno premišljeno ravnanje v vsakem primeru in tudi za vsakogar, v skladu s pravnim redom in običaji. Ker s pravnim redom ni mogoče opredeliti vseh življenjskih situacij, daje desnica velik poudarek etičnemu ravnanju. Etičnega ravnanja pa človek ne pridobi le v šoli, ampak se etično v človeku razvija najprej v družinskem okolju, šele nato pridejo

na vrsto vsi drugi socializacijski dejavniki. Iz tega izhaja tudi tretja ključna značilnost desnega političnega pola: spoštovanje posameznika in zaščita družine. Desnica praviloma ne nasprotuje drugače spolno usmerjenim ljudem, naj živijo po svoje; ne dopušča pa vsiljevanja njihovih pogledov na življenje. Četrta ključna vrednota je domoljubje. Človek potrebuje dom, družino in svojo domovino. Tako kot mora biti nekje doma, tako mora nekje imeti domovino. Domovina je vrednota, ne zgolj zaradi občutka pripadnosti, ampak predvsem zaradi zavedanja svoje kulture, jezika in svojih korenin. Kako pa je z levico in desnico v postsocialističnih državah? Marsikje so stvari obrnjene na glavo. Nekdanja politična in gospodarska elita se je takoj po padcu socialističnega režima potuhnila, oblast pa so prevzele nove sile, ki so po svojem izvoru desnosredinske narave. To so bile stranke, ki so se poimenovala za krščanske, ljudske, domoljubne, demokratske in podobno. Te stranke so na volitvah pridobile politično moč, saj so dobile večino na prvih demokratičnih volitvah. Niso pa imele ekonomske moči, ker je bil ves kapital v rokah najpomembnejših veljakov nekdanjega režima. Tudi njihova organizacijska moč je bila šibka, saj novih vladnih garnitur državna uprava ni sprejemala, ker je bila še vedno obrnjena v preteklost. Državna uprava ni sledila zahtevam nove oblasti in se je trdno oklepala obstoječih pravnih temeljev. Ker nova oblast ni imela niti ekonomske niti or-

»Za tradicionalno desno politično smer je značilno spoštovanje prava (law and order), človekovih pravic in svoboščin, poudarjanje delavnosti, sposobnosti in konkurence, ob tem pa se hkrati poudarja solidarnost. Politična levica pa se giblje v nejasnem polju enakosti, socialne pravičnosti in daje prednost delitvi pred ustvarjanjem.«

ganizacijske (informacijske) moči, je bila logična posledica poraz na naslednjih volitvah in vrnitev na oblast prejšnjih oblastnikov. Začelo se je t. i. obdobje tranzicije, v katerem so nekdanji direktorji preko noči postali kruti managerji in večinski lastniki, ki so s svojo ekonomsko in informacijsko močjo vplivali na javno mnenje in povzdigovali levico. Toda kdo pravzaprav predstavlja levico v socialističnih državah? To so nekdanji komunisti, ki so spremenili svoje ime in postali socialdemokrati, krščanski socialisti, nadedli pa so si tudi druga, bolj modna imena. V Sloveniji se je to dogajalo tako pogosto in hitro, da smo celo rekli, da si nekateri politiki ne utegnejo zamenjati obleke doma, ampak se preoblačijo kar na odru. V političnem smislu je bila ta levica v bistvu sprevržena desnica, saj je razpolagala s kapitalom, pri tem pa, res absurdno, poudarjala ideje levice. Na drugi strani pa so bile desne stranke brez kapitala, zavzemale pa so se za pravice revnih, nižjih slojev in podobno, o čemer sicer navadno govori levica. Zato smo v Sloveniji za oba politična pola uporabili drugačni imeni; naša levica ni bila prava levica, pač pa le tranzicijska levica, desnica pa le tranzicijska desnica. Ko danes pogledamo, kdo se v Sloveniji razglašča za levičarja, se kar sam po sebi ponuja drug izraz – bogataška levica.

Dvajset let v življenju človeka ni veliko, za državo pa še manj. Vrednote socializma niso izginile čez noč, ampak so še vedno prisotne v glavah ljudi. Vrednote se spreminjajo izredno počasi in potrebni sta vsaj dve generaciji, da se utrdijo nove. Vrednote socializma so se utrjevale 45 let in nemogoče je pričakovati, da bi nove vrednote prevladale v dveh desetletjih po prvih demokratičnih volitvah. Priče smo prepletanju vrednot, priče smo procesu, v katerem stare vrednote – vrednote socializma – postopoma slabijo, nove vrednote pa še niso dosegle kritične meje, da bi prevladale. Zato temu obdobju res lahko rečemo »obdobje krize vrednot«, ker preprostu človeku ni več jasno, kaj je prav in kaj ne. Tam, kjer so mediji v rokah

nekdanjih oblastnikov, se javnost dnevno hrani s poudarjanjem starih vrednot v novi podobi in tistih vrednot, ki služijo oblastnikom. Tam, kjer je resnična desnica zmagala in se ohranila na oblasti, pa nekdanje politične sile, pod krinko levice, skušajo razvrednotiti vse, kar je desnica storila in jo prikazujejo v luči avtokratskih vodstvenih modelov, kjer ni prostora za posameznika in njegove potrebe. Ker se mnogi ljudje, vajeni življenja v socializmu, v novem družbenem okolju niso znašli in živijo na obrobju družbe, je njihov pogled uperjen v preteklost, v kateri njihov položaj ni bil tako slab kot je danes. To je tudi razlog, zakaj revni družbeni sloji še vedno podpirajo tiste, ki so jih v bistvu potisnili na rob družbe, ne pa novih političnih sil, ki jim to skušajo dopovedati in jim želijo pomagati.

Pomemben dejavnik političnih sprememb, ki je prispeval k hitrejši zbistritvi kalnih političnih voda je bila vključitev v EU, kjer so politični pojmi levice in desnice ljudem jasni. Postopoma ljudje spoznavajo, kaj je politična desnica in kaj levica in to primerjajo z domačimi razmerami. Tudi politične stranke v novih državah sledijo tem trendom in postopoma spreminjajo svoje programe in govorico. Vendar je še prezgodaj govoriti o bistvenih spremembah. Potrebna sta vsaj dva mandata novih političnih sil, ki morajo izvesti spremembe v medijskem prostoru, šolstvu, v pravosodju in še kje, da bi nove vrednote zaživele v vsakdanjem življenju in še veliko več časa, da bi prevladale nad starimi. K jasnejši podobi političnega prostora je prispevala tudi vključitev nacionalnih političnih strank v sorodne evropske stranke in druga mednarodna politična združenja. Vsaka od evropskih političnih strank, največji med njimi sta trenutno Evropska ljudska stranka (EPP) in Stranka evropskih socialistov (PES), je oblikovala svoj politični program in s tem vplivala na programe svojih članic. Postopoma se zato spreminjajo tudi poudarki v konkretni politični aktivnosti političnih strank, ljudje pa lažje razpoznavajo, kdo je kdo v politični strukturi družbe. Globalizacija in sodobni tržni procesi ter vsesplo-

»Ker se mnogi ljudje, vajeni življenja v socializmu, v novem družbenem okolju niso znašli in živijo na obrobju družbe, je njihov pogled uperjen v preteklost, v kateri njihov položaj ni bil tako slab kot je danes. To je tudi razlog, zakaj revni družbeni sloji še vedno podpirajo tiste, ki so jih v bistvu potisnili na rob družbe, ne pa novih političnih sil, ki jim to skušajo dopovedati in ki jim želijo pomagati.«

šno utrjevanje človekovih pravic in poudarjanje vloge posameznika so pripeljali do določenega premika obeh največjih strank proti sredini, s tem pa je prišlo tudi do delnega prekrivanja pogledov na razvoj družbe in posameznika v njej. Vendar razlike med njima še vedno obstajajo, kar je razvidno, ko govorimo o vrednotah, na katerih temeljijo politični programi ter v pogledih na ključna vprašanja sodobne družbe.

Politična dejavnost desnosedinskih strank temelji na spoštovanju človekovega dostojanstva, na podpori družini, na socialno-tržnem gospodarstvu, na decentralizaciji kot splošnem principu delovanja evropskih institucij, vendar s centralizacijo določenih vitalnih funkcij. Desnosredinske stranke poudarjajo tekmovalnost na trgu in zagotavljajo socialno korekcijo, socialisti pa poudarjajo vlogo države in socialnega modela ter omejeno vlogo tržnih zakonitosti.

Po akcijskem programu EPP za obdobje 2004-2009 so se članice EPP zavezale, da bodo delovale v smeri zagotavljanja in ustvarjanja delovnih mest in dostojnega plačila za delo. Čeprav je, ko gre za

zmanjševanje brezposelnosti, državna intervencija koristna, se je treba zavedati, da je edino pravo sredstvo za ustvarjanje novih delovnih mest dobro investiran dobiček. Na vseh področjih življenja je ključno načelo enakih izhodiščnih možnosti, spodbujanje sposobnih in solidarnost do tistih, ki jim ne gre dobro. Z intenzivnejšo mobilnostjo prebivalstva se odpirajo večje možnosti zaposlovanja; prost pretok oseb, kapitala, blaga in storitev pa spodbuja gospodarsko rast. Slaba stran teh procesov pa je slabšanje varnosti ljudi in premoženja. Zato desnosedinske stranke namenjajo vse več pozornosti tudi varnostnim ukrepom, ki naj zagotovijo, da se bodo ljudje počutili varno doma in na ulici.

Skratka, nič se ne zgodi samo od sebe in dobro ne prihaja samo, temveč tudi v družbi slabega. Sredinskodesne stranke se tega zavedajo in poudarjajo vse tiste ukrepe, ki delujejo v pozitivni smeri, ukrepe, ki naj zagotovijo mir in blaginjo za vse, ukrepe, ki naj zagotovijo visoko kakovost življenja in s pomočjo solidarnosti blažijo socialno neenakost. Če bi strnili rečeno po angleško, bi lahko zaključili ta zapis zelo na kratko: »right is right«.